

Джерела та література

1. Білан М. С., Стельмашук Г. Г. Український стрій. Львів: ПП «Видавництво „Апріорі”», 2011. 310 с.
2. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть: монографія. Київ: Родовід, 2008. 230 с.
3. Федорчук О. Українські прикраси з бісеру. Львів: «Свічадо», 2007. 120 с.
4. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.). Київ: Либідь, 1992. 189 с.
5. Історичні та культурні особливості національного українського одягу. URL: <https://etno-xata.com.ua/statti/traditsiji/istoricheskie-i-kulturnye-osobennosti-natsionalnoj-ukrainskoj-odezhdy/>

Коломійчук Іванна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ДВОХ ІМПЕРІЯХ З ПОГЛЯДУ ОЛЕКСАНДРИ ЄФИМЕНКО

***Анотація.** Розвідку присвячено поглядам Олександри Єфименко на становище України у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Україна за всю свою величну історію певний час була поділена між імперіями. Це впливало на розвиток не тільки культури, мови, а й на світогляд людей, на їхнє життя, а головне на – самоідентифікацію. У цій статті ми розглянемо погляд Олександри Єфименко на становище України у двох імперіях, викладених праці «Історія українського народу».*

***Ключові слова:** Олександра Єфименко, наукові погляди, українські землі, Російська імперія, Австро-Угорська імперія.*

***Abstract.** The investigation is devoted to Oleksandra Yefimenko's views on the position of Ukraine in the Russian and Austro-Hungarian empires. For all its majestic history, Ukraine has been divided between empires for some time. This influenced the development not only of culture, language but also the worldview of people, their lives, and most importantly their self-identification. In this article we will consider the view of Alexandra Efimenko on the position of Ukraine in the two empires, which she outlined in her work "History of the Ukrainian people".*

***Keywords:** Alexandra Yefimenko, scientific views, Ukrainian lands, the Russian Empire, the Austro-Hungarian Empire.*

Розв’язана Росією війна проти суверенної України демонструє прагнення першої підкорити нашу країну, знівелювати національну мову та культуру, припинити проєкт «Україна» як такий. У цій ситуації доречно звернутися до історичного контексту, зокрема до періоду перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій. На відмінність їх становища звертали увагу історики XIX – початку XX ст., серед яких чільне місце посідає Олександра Єфименко, росіянка за походженням, але українка за світоглядом.

Життя та творчість О. Єфименко стали предметом уваги не одного покоління науковців. Д. Багалій, О. Драч, В. Смолій, О. Ясь, А. Капелер та інші зацікавлювали увагу на біографічних сюжетах і характеристиці загального її доробку [1; 2; 4; 5; 6]. Погляди дослідниці на становище українських земель у складі імперій спеціальному аналізу не піддавалися. Метою розвідки є характеристика бачення О. Єфименко відмінностей перебування українських теренів у складі Росії та Австро-Угорщини. Джерелом для опрацювання сюжету послужила її узагальнююча праця «Історія українського народу».

Свою розповідь О. Єфименко починає з масового переселення на Слобідську Україну, наголосивши, що Російська імперія давала українцям дозвіл жити на тих територіях, зберігаючи звичаї, традиції та «економічні льюти» [1, 365]. Переломний момент в історії цього регіону, на її погляд, пов'язаний із приходом до влади Петра I, який завдав великої шкоди козацькому самоврядуванню та економічній ситуації на Слобожанщині, що наближалася за своїм становищем до Лівобережної України [3, 366].

Описуючи Правобережну Україну, історикиня говорить про те, що хлопоманство виявилось настільки ж безґрунтовним, як і козакофільство, хоч воно і мало прагнення відродження української нації. Водночас україно-польське суспільство навіть не могло подумати про те, що українська національність може стати в один ряд із правоздатними, культурними націями, до яких, як пише авторка, зі справедливою гордістю зараховувала себе польська національність.

О. Єфименко зазначає, що питання про відродження української народності, як не дивно, вперше постало не у Правобережній чи Лівобережній Україні, а саме в Слобожанщині [3, 382]. Уже у XIX ст. Слобідська та Лівобережна Україна практично не мали відмінностей і цілком злилися з кріпосною Росією. Однією з причин О. Єфименко називає бажання панів наблизитися до російського дворянства задля збереження земельних володінь, що мало наслідком відмову від свого народу, яка була вигідна російській владі з огляду на потенціал культурної асиміляції. Історикиня привернула увагу до яскравого вияву колоніальної політики російського уряду – зникнення українських шкіл, які були потрібні кожній українській громаді. Адже в російському розумінні кріпакам школа була зайва, а семінарії втратили свій колишній національний характер. У таких умовах, на думку О. Єфименко, українські традиції, звичаї та мова існували, але вони зупинились у розвитку [3, 383].

Як наслідок, розвиток української нації зійшов зі свого природного шляху і перейшов на штучний, який був спровокований російською владою та дворянами. На її думку, навіть твір І. Котляревського «Енеїда» не мав достатньої сили, щоб відродити українську народність. Та завдяки клопотанням про університет, які були неодноразовими, але кожного разу не мали результату, та через збіг історичних випадковостей, український діяч В. Каразін, скориставшись прихильністю царя, зміг добитися відкриття вищого навчального закладу у Харкові, який зіграв важливу роль у відродженні української народності [3, 384].

Стосовно теренів України, які входили до складу Австрійської (Австро-Угорської) імперії, О. Єфименко пише, що політика Йосипа II була доволі прихильна до української народності. Його прагнення скасувати кріпосне право позитивно вплинуло на Україну з огляду на зменшення впливу панського економічного свавілля щодо селян. Релігійні утиски на насадження католицької віри були зменшені, дозволено православ'я у двох його обрядах [3, 391].

Також авторка зазначає важливість змін в освіті, відкриття Львівського університету, при якому була величезна бібліотека, а викладання здійснювалося «руською» мовою, яка розумілася або церковно-слов'янською мовою, або просто-народною, «холопською мовою». Проте, на думку О. Єфименко, західним територіям не вдалося скористатися наданим шансом, що пояснено пригніченістю

протягом століть національної самосвідомості, яка не могла зміцніти відразу до ступеня керівного початку суспільного життя. Всі ці нові умови дали поштовх для розгортання конфлікту всередині тієї єдиної культурної групи, яка визнавала себе як русинську [3, 392]. І скільки б між собою не ворогували партії, створені з часом, їм вдалося відтіснити польські традиції та розгорнути боротьбу за українську культуру. Зокрема, зростання національної самосвідомості дало поштовх до створення нових літературних оплотів, як газети «Діло», «Зоря», «Батьківщина», Товариство імені Шевченка, що розвивали національно-демократичні принципи [3, 399].

Отже, Олександра Єфименко показала відмінне становище українських земель у складі двох імперій. У межах Росії українцям насаджувалося кріпацтво, згорталася освіта, обмежувалася громадська діяльність. Перебування в Австро-Угорщині було далеким від бажаного, але існували кращі умови для освіти, суспільної активності. Таке спостереження дослідниці, здійснене понад сторіччя тому, показує діаметрально протилежну сутність Російської та Австрійської імперій – абсолютистської та конституційної. Відповідно, й умови розвитку українства були неоднаковими.

Джерела та література

1. Багалій Д. І. Харківська доба діяльності Олександри Яківни Єфименкової: 1879–1890 рр. *Зб. науково-дослідчої кафедри іст. укр. культури*. Харків: Держвидав України, 1930. Т. 10. С. 5–15. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=520>
2. Драч О. О. «Особисте життя не розніжило її»: О. Я. Єфименко (1848–1918) – учена трудівниця. *Гуржіївські історичні читання: зб. наук. пр.* Черкаси, 2017. Вип. 11. С. 38–47.
3. Єфименко А. Я. История украинского народа / сост. и авт. ист.-биогр. очерка В. А. Смолый. Киев: Либидь, 1990. 512 с.
4. Капелер А. Самоучка, жінка, кацапка: Олександра Єфименко та Київська історична школа. *Україна Модерна*. Київ, 2010. С. 46–76.
5. Смолый В. А. А. Я. Ефименко: очерк жизни и научного творчества. *Ефименко А. Я. История украинского народа*. Київ: Либидь, 1990. С. 403–426.
6. Ясь О. «Вступна стаття до розвідки О. Єфименко „Письма из хутора. Об украинской истории“ (До 170-річчя О. Єфименко та 100-ліття першої публікації її допису)». *Український історичний журнал*. 2018. № 1. С. 174–183.

Гридіна Анастасія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТАН СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЗА МЕМУАРАМИ СУЧАСНИКІВ

Анотація. У статті розкривається питання про стан українського суспільства в період державотворчої діяльності Центральної Ради. Охоплюється період до заснування урядового органу, починаючи з Лютневої революції 1918 року. Проаналізовані мемуари провідних політичних діячів різних ідеологічних напрямів цього періоду.

Ключові слова: суспільство, Центральна Рада, українська революція 1917–1921 роки, мемуари.

Summary. The article reveals the question of the position of Ukrainian society during the state-building activity of the Central Rada. It covers the period before the founding of the government body, beginning with